

Mežu un dabas darba grupa

PROJEKTS

Pirmatnējie un vecie meži

Darba dokuments

2021.oktobris

1. Konteksts

Pēc 2020. gada maijā publicētās ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģijas 2030. gadam¹ un tās mērķa *definēt, kartēt, uzraudzīt un stingri aizsargāt visus ES atlikušos pirmatnējos un vecos mežus*, Komisija Mežu un dabas darba grupas ietvaros un ar tās atbalstu sāka izstrādāt pamatnostādnes par šiem elementiem. Šā procesa sākotnējā darbība bija informācijas vākšana par situāciju ES dalībvalstīs, izmantojot īpaši izstrādātu anketu. Sākotnējais atbilžu apkopojums tika apspriests ar darba grupu 2020. gada 23. oktobrī, un pirmais mēģinājums izstrādāt kopīgu definīciju tika demonstrēts sanāsmē 2021. gada 21. janvārī. Kopš tā laika aktivitāte saistībā ar veco mežu jautājumu Eiropā ir paātrinājusies, un jaunās ES Meža stratēģijas 2030. gadam publicēšana² 2021. gada jūlijā vēlreiz apstiprināja Komisijas iepriekš noteikto kursu.

Pārtikas un lauksaimniecības organizācija (FAO) ir sākusi procesu, lai uzlabotu datu vākšanu un ziņošanu par pirmatnējo mežu apjomu, lai uzlabotu Globālo meža resursu novērtējumu (FRA) datu konsekveni, salīdzināmību, pilnīgumu un kvalitāti. 2020. gada 23. un 27. novembrī notika seminārs, kurā galvenā uzmanība tika pievērsta ziņošanai par boreālajiem pirmatnējiem mežiem. Papildus Mežu un dabas darba grupas biedriem šo semināru apmeklēja arī Kopīgā pētniecības centra (JRC), kā arī Somijas un Zviedrijas pārstāvji. Šī darba mērķis ir uzlabot ziņošanas procesu, nepalielinot meža inventarizācijas izmaksas un ziņošanas slogu. Nav paredzēts mainīt FAO 2018. gada pirmatnējo mežu definīciju, bet tikai uzlabot veidu, kādā tiek novērtēts pirmatnējo mežu apjoms uz vietas. Papildus boreālās grupas darbam FAO plāno arī sasaukt sanāksmes par citiem biomiem. FAO mērķis ir dažādās grupās izstrādāt priekšlikumu, kas tiks iesniegts FAO Meža resursu novērtējuma 2025. gadam Ekspertu konsultācijai, kas norisināsies 2021. gada septembrī.

¹ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģija 2030. gadam "Atgriezīsim savā dzīvē dabu" COM/2020/380 galīgā redakcija

²Jaunā ES meža stratēģija 2030. gadam – KOM/2021/572 galīgā redakcija

JRC sagatavoja pētījumu par pirmatnējiem un vecajiem mežiem ES, ietverot pārskatu par esošajām definīcijām, apkopojot visus pieejamos kartēšanas resursus par pirmatnējiem un vecajiem mežiem ES, apsvērumus par pirmatnējo un veco mežu vērtību, kā arī zināšanu trūkumu. Šis pētījums tika publicēts 2021. gada aprīlī ar nosaukumu “Pirmatnējo un veco mežu kartēšana un novērtēšana Eiropā”³.

Eiropas Meža institūts 2021. gada jūnijā publicēja pētījumu ar nosaukumu “Veco mežu aizsardzība Eiropā - zinātnisku pierādījumu apskats, lai informētu par politikas īstenošanu”.⁴ Pētījumā tiek apskatīta zinātniskā literatūra par veco mežu tēmu, un tika organizēts seminārs ar aptuveni 20 ārējiem zinātniskajiem ekspertiem, lai apspriestu sākotnējos secinājumus par pirmatnējo un veco mežu definīciju un pierādījumiem Eiropā, pieeju šo mežu aizsardzībai un veco mežu pazīmju saglabāšanu un izstrādi, kā arī ietekmi uz politiku.

2021. gada 21. septembrī notika vebinārs, kam sekoja diskusija, lai iepazīstinātu Mežu un dabas darba grupas biedrus ar abiem JRC un EFI pētījumiem, un projektā “LIFE Prognoses” tiek aktīvi strādāts pie dižskābaržu mežu vecuma kritēriju un rādītāju noteikšanas.

Visas šīs metodiskās apspriedes notiek steidzamības kārtā, lai labāk aizsargātu atlikušos ES pirmatnējos un vecos mežus, kā arī atjaunotu dabiskāku mežu, kas nav pirmatnējie meži (piemēram, sekundārie un apsaimniekotie meži) struktūru, sastāvu un funkcionēšanu, lai sasniegtu bioloģiskās daudzveidības mērķus attiecībā uz dažādiem meža veidiem⁵.

2. Definīcijas

Pārskats par galvenajām starptautiskajām definīcijām attiecībā uz pirmatnējiem un vecajiem mežiem ir sniegts I pielikumā. Pamatojoties uz šo pārskatu, līdz šim darba grupā notikušajām apspriedēm, nesenajiem pētījumiem par vecajiem mežiem Eiropā un situāciju ES dalībvalstīs attiecībā uz mežu definīcijām un platībām ar ļoti augstu dabiskuma pakāpi tiek piedāvāta šāda pieeja:

izstrādāt “pirmatnējo mežu” un “vecu mežu” definīciju ES līmenī, ņemot vērā lielo atšķirību starp dabiskajiem mežiem, kuru attīstību nav tieši ietekmējušas cilvēka darbības, un mežiem, ko, iespējams, ir tieši ietekmējušas cilvēka darbības pagātnē (tātad tostarp arī sekundārajiem mežiem), bet kuri ir attīstījuši strukturālu, funkcionālu un sastāva daudzveidību, kas līdzīga tāda paša veida pirmatnējiem mežiem.

³ Barredo, J.I., Brailescu, C., Teller, A., Sabatini, F.M., Mauri, A. un Janouskova, K., “Pirmatnējo un veco mežu kartēšana un novērtēšana Eiropā”, EUR 30661 EN, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga, 2021. gads, ISBN 978-92-76-34229-8, <https://dx.doi.org/10.2760/797591>, JRC124671.

⁴ O'Brien, L., Schuck, A., Fraccaroli, C., Pötzelsberger, E., Winkel, G. un Lindner, M., 2021. gads: **Veco mežu aizsardzība Eiropā - zinātnisku pierādījumu apskats, lai informētu par politikas īstenošanu**. Galīgais ziņojums. Eiropas Meža institūts. <https://doi.org/10.36333/rs1>

⁵ Sabatini et al. 2020. gads - **Pirmatnējo mežu Eiropā aizsardzības nepilnības un atjaunošanas iespējas** - <https://doi.org/10.1111/ddi.13158>

Šāda divu definīciju nodalīšana nodrošina pietiekamu elastību, lai stingri aizsargātu gan pirmatnējos mežus, gan arī sekundāros mežus, kuriem ir pirmatnējo mežu īpašības audzes līmenī, kas ir svarīgi, ņemot vērā Eiropas mežu spēcīgās apsaimniekošanas tradīcijas. Lai gan vēl ir jāvienojas par Eiropas definīciju, pašreizējos pētījumos tiek lēsts, ka pirmatnējo un veco mežu platība ir mazāka par 3% no ES meža zemes apjoma³. Pat visaptveroša definīcija varētu būt tālu no 10% zemes apjoma, kam saskaņā ar ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģiju jānosaka stingra aizsardzība. Ir svarīgi atzīmēt, ka mežs saskaņā ar dabai tuvāku mežsaimniecības praksi neietilpst vecā meža kategorijā, jo definīcijas un kritēriji, par kuriem domā darba grupa, *de facto* izslēgs mežus ar aktīvu apsaimniekošanas un izmantošanas režīmu, ko apraksta dabai tuvāka mežsaimniecība, jo īpaši laikā, kas nepieciešams, lai sasniegtu aizsardzības mērķi līdz 2030. gadam.

Pēc 2021. gada 25. un 26. janvārī notikušās Mežu un dabas darba grupas sanāksmes un saņemtajām atsauksmēm šķiet, ka kopumā tiek panākta vienošanās par Komisijas ierosināto pieeju, jo īpaši par noteikto definīciju izmantošanas ērtumu. Pirmie ierosinātie definīciju projekti ir šādi:

Pirmatnējo mežu definīcija (izņemot papildu daļu par galvenajām īpašībām, tāda pati kā 2018. gada FAO Meža resursu novērtējumā⁶):

- **Pirmatnējie meži:** “Dabiski atjaunots vietējo koku sugu mežs, kurā nav skaidri saskatāmu norāžu par cilvēka darbību un nav būtiski traucēti ekoloģiskie procesi.”

Dažas pirmatnējo mežu galvenās iezīmes ir šādas:

1. tajos ir redzama dabiskā meža dinamika, piemēram, dabisko koku sugu sastāvs, atmirušās koksnes sastopamība, biotopu koku klātbūtne, dabiskā vecuma struktūra un dabiskie atjaunošanās procesi;
2. teritorija ir pietiekami liela, lai saglabātu dabiskos ekoloģiskos procesus; un
3. nav zināms par nozīmīgu cilvēka iejaukšanos vai pēdējā zināmā nozīmīgā cilvēka iejaukšanās bija pietiekami sen, lai ļautu atjaunoties dabiskajam sugu sastāvam un strukturālajiem procesiem.

Veco mežu definīcija (tāda pati kā EK rokasgrāmatā par Natura 2000 teritorijām un mežiem, 2015. gads⁷):

- **Vecie meži:** “Vecās mežaudzes ir audzes pirmatnējos vai sekundārajos mežos, kurās ir izveidojušās struktūras un sugas, kas parasti ir saistītas ar šāda veida vecajiem pirmatnējiem mežiem.”

⁶ FAO (2018.g.) FRA 2020. gads - Termini un definīcijas FRA 2020. gads Meža resursu novērtējuma darba dokumenta 188. lpp. ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācija, Roma, 26. lpp.

⁷ EK (2015.g.) Natura 2000 teritorijas un meži - I-II. daļa Eiropas Komisija, Tehniskais ziņojums - 2015.g. – 088, 108.lpp.

Saskaņā ar Konvenciju par bioloģisko daudzveidību (CBD) **sekundārais mežs** ir mežs, kas ir cirsts un ir atjaunojies dabiski vai mākslīgi stādīšanas veidā. Protams, ne visi sekundārie meži atbilst vecā meža definīcijai, un ar dažiem izņēmumiem visi stādītie meži tiks izslēgti no tās.

3. Rādītāji

Turklāt ir jādefinē darbības kritēriji, kas atbilst saskaņotajām definīcijām, tādā veidā, kas ir pielāgojams dažādiem ES esošo mežu veidiem un dabiskuma pakāpēm. Šī pieeja varētu nozīmēt vairāku kritēriju, kas atspoguļo meža dabiskumu, pirmatnējo un veco mežu īpašības, izmantošanu. Varētu izveidot iekļaušanas sarakstu ar šādiem būtiskiem kritērijiem (kritēriji, kas jāizpilda, lai mežu klasificētu kā pirmatnēju/vecu mežu), nevis šādiem būtiskiem kritērijiem (minimālais kritēriju skaits, kas jāizpilda no kritēriju grupas, lai mežu klasificētu kā pirmatnēju/vecu mežu).

Līdztekus izmantojamiem kritērijiem būs jānosaka kvalitatīvās prasības un kvantitatīvās robežvērtības katram kritērijam, pēc kura mežus var klasificēt kā "pirmatnējus" vai "vecus". Kvalitatīvās prasības ideālā gadījumā būtu jāizstrādā ES līmenī, lai izveidotu viendabīgu regulējumu un nodrošinātu datu salīdzināmību, taču ir svarīgi nodrošināt, ka robežvērtības piedāvā pietiekamu elastību attiecībā uz vietējiem ekoloģiskajiem un kultūras apstākļiem, un tiek noteiktas vismaz dažādiem biomiem vai biogeogrāfiskajiem reģioniem.

Šajā ziņā svarīgākais ir darbs, ko ir veikuši vai pašlaik veic FAO, LIFE Prognoses, Austrija, Somija, Polija, Zviedrija un citi dalībnieki, un tas būtu jāņem vērā.

Pamatojoties uz galvenajiem rādītājiem, kas noteikti, atbildot uz anketas jautājumiem (sk. 2. pielikumu), kā arī ņemot vērā attiecīgo zinātnisko literatūru, Komisija piedāvāja pirmo rādītāju kopumu, kas jāapspriež sanāksmē 2021. gada janvārī, izmantojot darbības kritērijus (C) un rādītājus (I), lai sīkāk definētu pirmatnējos un vecos mežus (sk. 3. pielikumu).

Šis rādītāju kopums tagad ir jāatjaunina, ņemot vērā iepriekš minēto darbu, un **Komisija pēc apspriešanās ar attiecīgajiem darba grupas locekļiem sagatavos atsevišķu dokumentu, kurā tiks apkopots darbs par rādītājiem, un izsniegs to visiem locekļiem pirms sanāksmes 2021. gada 21.–22. oktobrī.**

4. Kartēšana

Pirmatnējo un veco mežu kartēšanai jānotiek pēc vienošanās par jaunajām definīcijām un kritērijiem. Attālināto izpēti pirmajā posmā varētu izmantot pirmatnējo un veco mežu potenciālo teritoriju iepriekšējai pārbaudei, lai gan precizitātei būs nepieciešama apvienošana ar datiem, kas iegūti attiecīgajā teritorijā. To būs nepieciešams koordinēt valsts līmenī, lai nodrošinātu saskaņotību un salīdzināmību. Tās dalībvalstis, kuras jau ir noteikušas savus

pirmatnējos un/vai vecos mežus, vismaz savstarpēji pārbaudīs nosakāmos kritērijus un robežvērtības, un precizēs to kartējumu.

Viena no problēmām, kas norādīta atbildēs uz anketas jautājumiem, ir fakts, ka esošie dati un mežu kartēšana/novērtējums attiecībā uz augstas dabiskuma pakāpes mežiem ne vienmēr tiek glabāts vienā reģistrā valsts līmenī. Visbiežāk pastāv atšķirības starp datiem, kas pieejami par sabiedriskajiem un privātajiem mežiem. Tāpēc ir svarīgi, lai dalībvalstis, kuras šo darbu nav organizējušas saskaņoti, sāktu izstrādāt kartēšanas procesu, kas ļautu efektīvi integrēt visus pieejamos datus (no meža īpašniekiem, universitātēm, kopienām u.c.). Arī privātās sertifikācijas shēmas varētu sniegt savu ieguldījumu, apkopojot un darot pieejamu attiecīgajai iestādei valsts ĢIS kartējumu par augstas saglabāšanas vērtības teritorijām, to īpašībām un uzraudzības rezultātiem.

Ir ārkārtīgi svarīgi, lai pirmatnējo un veco mežu ĢIS kartēšana tiktu izstrādāta valsts līmenī un būtu pieejama attiecīgajām iestādēm saistībā ar: kārtību konkrētu darbību/projektu apstiprināšanai, kārtību ietekmes uz vidi novērtēšanai vai stratēģiskam vides novērtējumam, maksājumiem par ekosistēmas pakalpojumiem, kompensācijas maksājumiem saskaņā ar lauku attīstības programmām, pētījumiem, mežu uzraudzību un inventarizāciju, u.c. Šādi dati var attiekties arī uz pētniecību, tūrismu, izglītību vai citiem dalībniekiem, un tiem jābūt pieejamiem viņiem vispiemērotākajā formātā.

Pirmatnējo un veco mežu teritoriju ĢIS kartēšanu papildinās dati, kas attiecas uz darbībām, kas ir/nav saderīgas ar stingru aizsardzību, piekļuves ceļiem, atvērtām takām u.c. Šādiem datiem vajadzētu būt pieejamiem pēc šo mežu integrēšanas stingri aizsargājamās teritorijās un atbilstošu apsaimniekošanas plānu izstrādes.

ĢIS dati, ko JRC apkopoja savā 2021. gada aprīļa pētījumā, varētu atbalstīt dalībvalstu uzdevumu izpildi. Krātuvēs pieejamos datus pēc vajadzības var turpmāk izmantot valsts līmenī.

5. Uzraudzība

Strukturāla un regulāra pirmatnējo un veco mežu uzraudzība ir svarīga šo teritoriju apsaimniekošanai un pārvaldībai, lai gūtu atziņas par produktīvo mežu apsaimniekošanu, kā arī lai uzraudzītu pašreizējo un nākotnes stratēģiju, politiku un tiesību aktu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, kā arī klimata pārmaiņu mazināšanai un pielāgošanai īstenošanu.

Uzraudzības programmas izstrādā, ņemot vērā, ka:

1. uzraudzībai jāaptver svarīgākos jautājumus attiecībā uz pirmatnējiem un vecajiem mežiem. tai jāaptver arī ar klimatu saistīti kritēriji, piemēram, oglekļa krājumi un krājumu izmaiņas, kas sadalītas pēc oglekļa kopfonda un vietas apstākļiem vai reģioniem. Tiks ņemti vērā arī citi rādītāji, piemēram, cilvēku un dabas radīti traucējumi vai tie, kas attiecas uz meža veselību un dzīvotspēju.

2. Pirmatnējo un veco mežu uzraudzību, ciktāl iespējams, var iestrādāt Valsts meža inventarizācijās (NFI).
3. Attiecībā uz dažiem rādītājiem var izmantot attālās izpētes rīkus (t.i., defoliāciju, meža bojājumus, sadrumstalotību, lapotnes sastāvu). Tos integrē arī aizsargājamo teritoriju uzraudzības programmās.
4. Uzraudzība varētu aptvert arī elementus, kas attiecas uz pielāgošanās klimatam programmu, lai novērotu, kā pirmatnējie un vecie meži reaģē uz jauniem klimatiskajiem apstākļiem salīdzinājumā ar produktīvajiem mežiem.
5. Dažus datus, kas iegūti, veicot valsts uzraudzības pasākumus, paziņo EEZ un iestrādā Eiropas Meža informācijas sistēmā ([FISE](#)).

Principi un prasības valstu uzraudzības sistēmām būs jāizstrādā ES līmenī un jāiekļauj turpmākajās pamatnostādnēs.

6. Stingra aizsardzība

ES līmenī ir jāizstrādā skaidri noteikumi par pirmatnējo un veco mežu apsaimniekošanas principiem. Putnu direktīvas un Biotopu direktīvas ES ekspertu grupa (NADEG) sagatavoja tehnisku piezīmi par vadlīnijām stingrai aizsardzībai, kuras jaunākā versija atsaucas uz šādiem jautājumiem:

“Stingri aizsargājamās teritorijas ir pilnībā un juridiski aizsargātas teritorijas, kas paredzētas, lai saglabātu un/vai atjaunotu ar bioloģisko daudzveidību bagātu dabas teritoriju integritāti ar to pamatā esošo ekoloģisko struktūru, un atbalstītu dabiskos vides procesus. Tāpēc dabiskos procesus būtiski neietekmē cilvēku radītais spiediens un draudi teritorijas vispārējai ekoloģiskajai struktūrai un funkcionēšanai neatkarīgi no tā, vai tie notiek stingri aizsargājamā teritorijā vai ārpus tās”

Lai gan jāizvairās no jebkāda veida apsaimniekošanas pirmatnējos un vecos mežos, ārkārtas gadījumos var būt nepieciešami noteikti intervences veidi, lai novērstu katastrofas (kas saistītas ar sabiedrības drošību) vai atjaunotu darbību (piemēram, likvidētu mākslīgo infrastruktūru).

Lai nāktu klajā ar priekšlikumu par stingru pirmatnējo un veco mežu aizsardzības režīmu, labs vingrinājums varētu būt pārdomas par ierobežojumiem no cita skatpunkta, lai padomātu par atļautajām darbībām: sākt no pilnīgas neiejaukšanās, un uz tās pamata apspriest atļautās iejaukšanās darbību ierobežoto sarakstu (katastrofu novēršanai vai atjaunošanas darbībām), ko varētu atļaut kopā ar īpašu nosacījumu kopumu, kas vajadzīgs attiecībā uz katru šādu iejaukšanos.

Stingra pirmatnējo un veco mežu aizsardzība pieprasa, lai papildus noteiktās teritorijas aizsardzībai tiktu aizsargātas arī tās robežas un buferzona, lai iejaukšanās ietekme ārpus šīm teritorijām neradītu būtisku ietekmi pašā teritorijā. Atkarībā no mežaudžu lieluma buferzona var būt lielāka vai mazāka, lai nodrošinātu atbilstošu aizsardzību. UNESCO Karpatu un citu

Eiropas reģionu seno un pirmatnējo dižskābarža mežu izstrādātais pamatnostādņu projekts par buferzonu apsaimniekošanu ir labs sākumpunkts ES mēroga principu izstrādei. Pirmatnējo veco mežu buferzonas var tikt aizsargātas arī saskaņā ar citiem aizsardzības režīmiem, piemēram, Natura 2000, ja esošie apsaimniekošanas plāni nodrošina pietiekamu saglabāšanas pakāpi, un atļautās darbības neapdraud galveno stingri aizsargājamo teritoriju. Varētu apsaimniekot buferzonu, lai nākotnē iegūtu ļoti dabiskus mežus un palielinātu vecā meža platību.

7. Finansējums

Ir skaidrs, ka jaunas definīcijas ieviešanai, valsts mēroga kartēšanai, uzraudzības programmai un konkrētas vietas pārvaldības plāniem būs nepieciešami resursi visos līmeņos. Var paredzēt arī valsts platformas/ dialoga telpas izveidi par pirmatnējiem un veciem mežiem.

Dalībvalstis tiek mudinātas izmantot ES līdzfinansējuma iespējas dažādās programmās, jo īpaši Lauku attīstības programmā⁸, Kohēzijas politikā⁹, Atveseļošanas un noturības mehānismā, Tehniskā atbalsta instrumentā¹⁰, ES instrumentā vides un klimata pasākumu finansēšanai¹¹, vai programmā¹² "Apvārsnis Eiropa".

Šis periods ir galvenais, plānojot turpmākās prioritātes lielākajai daļai iepriekš uzskaitīto programmu. Sarunas ir sākušās visās dalībvalstīs. Komisija ir sniegusi ieteikumus par kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskajiem plāniem, kuros norādīts uz nepieciešamību veicināt vides aprūpi un rīcību klimata jomā, kā arī sekmēt ar vidi un klimatu saistīto Savienības mērķu sasniegšanu.

8. Diskusija un turpmākās darbības

Mežu un dabas darba grupas locekļi ir aicināti sniegt atsauksmes par šo darba dokumentu. Daži galvenie elementi, kuriem mēs vēlamies pievērsties nākamajā sanāksmē, ir šādi:

- Komentāri par pirmo ierosināto "pirmatnējā meža" un "vecā meža" definīciju.
- Apspriet iniciatīvas par kritēriju un robežvērtību izstrādi pirmatnējiem un veciem mežiem un ierosinātā kritēriju kopuma izstrādi.
- Kāda iejaukšanās būtu jāatļauj stingri aizsargātos pirmatnējos un vecos mežos?

Ciktāl to atļauj laiks, mēs atzinīgi vērtējam atsauksmes par citiem šajā piezīmē minētajiem elementiem.

⁸ https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development_en

⁹ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/c/cohesion-policy

¹⁰ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en

¹¹ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido tehniskā atbalsta instrumentu, KOM/2020/409 galīgā redakcija

¹² <https://ec.europa.eu/easme/en/life>

I pielikums. Saraksts ar esošajām “pirmatnējo mežu” un “vecu mežu” un citu saistīto terminu starptautiskajām definīcijām

Organizācija

(atsauce)

Termins un definīcija

FAO - Meža resursu novērtējums (FAO, 2018.g.¹³)

Pirmatnējie meži: “Dabiski atjaunots vietējo koku sugu mežs, kurā nav skaidri saskatāmu norāžu par cilvēka darbību un nav būtiski traucēti ekoloģiskie procesi. Dažas pirmatnējo mežu galvenās iezīmes ir šādas: 1) tie atspoguļo dabisko meža dinamiku, piemēram, dabisko koku sugu sastāvu, atmirušās koksnes sastopamību, dabisko vecuma struktūru un dabiskos atjaunošanās procesus; 2) teritorija ir pietiekami liela, lai saglabātu dabiskos ekoloģiskos procesus; un 3) nav zināma nozīmīga cilvēka iejaukšanās vai pēdējā nozīmīgā cilvēka iejaukšanās bija pietiekami sen, lai ļautu atjaunot dabisko sugu sastāvu un procesus.”

Forest (2015.g.)¹⁴

Europe

Cilvēka neskarts mežs: “Mežs (vai cita apmežota zeme), kas atspoguļo dabisko meža dinamiku, piemēram, dabisko koku sastāvu, atmirušās koksnes sastopamību, dabisko vecuma struktūru un dabiskos atjaunošanās procesus, kura teritorija ir pietiekami liela, lai saglabātu savas dabiskās iezīmes, un kur nav zināma nozīmīga cilvēka iejaukšanās vai pēdējā nozīmīgā cilvēka iejaukšanās bija pietiekami sen, lai ļautu atjaunot dabisko sugu sastāvu un procesus.”

Karpatu konvencija (2014.g.)¹⁵

Pirmmeži: “dabiskie meži, kuru attīstību nav tieši ietekmējusi cilvēka darbība, un **dabiskie meži** ir meži, kas sastāv no koku sugām, kas ir raksturīgas šajā teritorijā, ar lielāko daļu vietējo ekosistēmu galveno īpašību un elementu, piemēram, sarežģītību, struktūru un daudzveidību.”

UNESCO Karpatu un citu Eiropas reģionu senie un pirmatnējie dižskābarža meži (Kirchmeir un Kovarovics, 2020.g.)¹⁶

Pirmatnējie vai pirmmeži ir dabiski meži, kuru attīstību nav tieši ietekmējusi cilvēka darbība, un **dabisks mežs** ir mežs, kas sastāv no tādām koku sugām, kas ir vietējās koku sugas šajā apgabalā, ar lielāko daļu vietējo ekosistēmu galveno īpašību un elementu, piemēram, sarežģītību, struktūru un daudzveidību.”

Termins “**Senie (dižskābarža) meži**”, kas tiek uzskatīti par sinonīmiem “**vecam (dižskābarža) mežam**”, raksturo “mežaudzes, kuras pagātnē ir tieši ietekmējušas cilvēka darbības, bet pēdējā nozīmīgā ietekme ir notikusi pirms vairākiem gadu desmitiem (vai pat gadsimtiem). Visā neesošās ietekmes (galvenokārt mežizstrādes neesamība) periodā ir

¹³ FAO (2018.g.) FRA 2020. gads - **Termini un definīcijas** FRA 2020. gads Meža resursu novērtējuma darba dokumenta 188. lpp. ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācija, Roma, 26. lpp.

¹⁴ FOREST EUROPE (2015.g.). Svarīgi termini un definīcijas, kas izmantotas attiecībā uz atjauninātajiem Eiropas rādītājiem ilgtspējīgai mežu apsaimniekošanai. (33. lpp.): Ministru konference par mežu aizsardzību Eiropā, 33. lpp.

¹⁵ Karpatu konvencija (2014.g.) **Kritēriji un rādītāji, lai identificētu pirmmežus Karpatos.**

¹⁶ Kirchmeir, H. un Kovarovics, A. (red.) (2020.g.). Oficiālais dokuments “**Karpatu un citu Eiropas reģionu senie un pirmatnējie dižskābarža meži**” kā esošās pasaules dabas mantojuma vietas “Karpatu un citu Eiropas reģionu senie un pirmatnējie dižskābarža meži” (1133. ter.) paplašinājums. UNESCO. Klāgenfurte, 357. lpp.

notikuši dabiski procesi un izveidojušās struktūras, kas līdzīgas neskartiem pirmmežiem. Dižskābarža mežos tas ietver kokus, kas ir ievērojami vecāki par parasto mežizstrādes rotācijas periodu (100–120 gadi), un kuros atmirušas koksnes apjoms jau ir virs 20 m³.”

Eiropas Komisija (EK, 2015.g.)¹⁷

Pirmatnējie meži: Tas pats, kas FAO Meža resursu novērtējumā (skatīt iepriekš tekstā).

Vecie meži: “Vecās mežaudzes ir audzes pirmatnējos vai sekundārajos mežos, kurās ir izveidojušās struktūras un sugas, kas parasti ir saistītas ar šāda veida vecajiem pirmatnējiem mežiem.”

Konvencija par bioloģisko daudzveidību (CBD)¹⁸

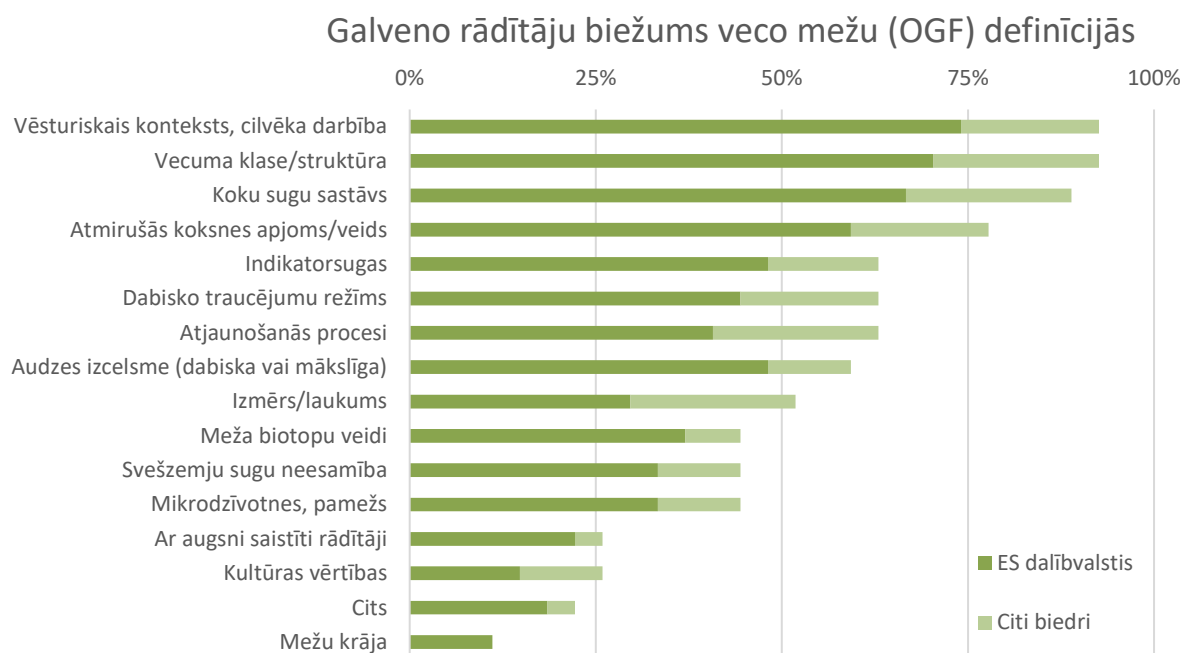
Pirmatnējais mežs ir mežs, kas nekad nav cirsts, un ir attīstījies pēc dabas traucējumiem un dabisku procesu ietekmē neatkarīgi no tā vecuma. Tiek norādīts uz “tiešiem cilvēka radītiem traucējumiem” kā apzinātu meža tīrīšanu ar jebkādiem līdzekļiem (tostarp ugunsgrēku), lai to pārvaldītu vai pārveidotu lietošanai cilvēkiem. Kā pirmatnējie meži ir iekļauti arī meži, kurus pamatiedzīvotāji un vietējās kopienas izmanto neierobežoti, ievērojot tradicionālo dzīvesveidu, kas ir svarīgi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ilgtspējīgai izmantošanai. Pirmatnējam mežam lielākajā daļā Eiropas ir atšķirīga blakus nozīme, un tā attiecas uz meža zemes platību, kas, iespējams, ir bijusi nepārtraukti mežaina vismaz vēsturiskos laikos (piemēram, pēdējos tūkstoš gados). Tas kādu laiku nav bijis pilnībā attīrīts vai pārveidots citam zemes izmantošanas veidam. Tomēr, iespējams, ir radušies tradicionāli cilvēka radīti traucējumi, piemēram, noteiktu zonu, kas paredzētas kultivēšanai, atvasājiem, dedzināšanai, izciršana, kā arī nesen - selektīva/daļēja mežizstrāde, kā arī dabas traucējumi. Pašreizējā platība ir salīdzinoši tuvu dabiskajam sastāvam un ir radusies (pārsvarā) dabiskas atjaunošanās rezultātā, taču var atrast arī apstādītas audzes. Tomēr iepriekš piedāvātā definīcija ietvertu citus mežus, piemēram, sekundāros mežus.

Vecās mežaudzes ir audzes pirmatnējos vai sekundārajos mežos, kas ir attīstījušās struktūru un sugas, kas parasti tiek saistītas ar šāda veida veco pirmatnējo mežu, un ir pietiekami akumulējušās, lai darbotos kā meža ekosistēma, kas atšķiras no jebkuras jaunākas vecuma grupas. **Sekundārais mežs** ir mežs, kas ir cirsts un ir dabiski vai mākslīgi atjaunojies. Ne visi sekundārie meži nodrošina tādu pašu vērtību bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai vai precēm un pakalpojumiem kā pirmatnējais mežs tajā pašā vietā. Eiropā sekundārais mežs ir meža zeme, kurā ir bijis laika posms, kurā cilvēki to ir pilnībā iztīrījuši, ar pāreju uz cita veida zemes izmantošanu vai bez tās. Meža klājs ir dabiski vai mākslīgi atjaunojies stādīšanas veidā.

¹⁷ EK (2015.g.) Natura 2000 teritorijas un meži - I-II. daļa Eiropas Komisija, Tehniskais ziņojums - 2015.g. – 088, 108.lpp.

¹⁸Konvencija par bioloģisko daudzveidību - definīcijas no *ad hoc* tehniskās ekspertu grupas ziņojuma par mežu <https://www.cbd.int/forest/definitions.shtml#:~:text=Old%20growth%20forest,from%20any%20younger%20ge%20class>

2. pielikums Pārskats par “Galveno rādītāju biežumu OGF definīcijās”, pamatojoties uz 21 dalībvalsts¹⁹ un 6 citu organizāciju atbildēm

3. pielikums Pirmais Komisijas priekšlikums par darbības kritēriju kopumu (C) un rādītājiem (I), ko izmanto pirmatnējo un veco mežu noteikšanai

A - Cilvēka radītās ietekmes kritēriji un rādītāji

C 1 - Cilvēka ekoloģiskā ietekme / Hemerobija (cilvēka ietekmes pakāpe uz ekosistēmu)

I 1 - vēsturiskais konteksts, cilvēka darbība

Pamatojums: cilvēka darbības dažādās pasaules daļās ir mainījušas mežus ar dažādu intensitāti un vairāk vai mazāk senos veidos. Cilvēka darbība var ietvert senu cilvēka radītu ietekmi (piemēram, sena agropastorāla izmantošana, sena mežizstrāde - pēdējās ciršanas datums); mūsdienu ietekmi (meža apsaimniekošana, jo īpaši pēdējās ciršanas datums) un citu mūsdienu cilvēka radītu ietekmi (piemēram, mājlopu klātbūtne, apzināta vai netīša invazīvo sugu ieviešana, medības un medījuma plānošanas darbības, pārapsaimniekošanas ietekme noteiktās dabas teritorijās).

B - Dabiskuma kritēriji un rādītāji:

¹⁹Austrija, Beļģija, Bulgārija, Horvātija, Čehija, Dānija, Igaunija, Somija, Francija, Īrija, Itālija, Latvija, Lietuva, Nīderlande, Polija, Portugāle, Rumānija, Slovēnija, Slovākija, Spānija un Zviedrija

C 2 - Īpaša daudzveidība:

I 2 - Koku sugu sastāvs

I 3 - Svešzemju sugu esamība

I 4 - Audzes izcelsme (dabiska atjaunošanās vai mākslīga atjaunošana/stādīšana)

Pamatojums: dabiskā mežā audzes parasti sastāv no lielāka sugu skaita (izņemot posmus vai noteiktus biotopus). Tajās dominē ēnu vai daļēju ēnu mīlošas sugas. Saistītā bioloģiskā daudzveidība kopumā palielinās līdz ar vietējo sugu skaitu audzēs.

C3 - Strukturālā sarežģītība:

I 5 - Mežaudžu struktūra (neviendabīgas vecumstruktūras audzes un daudzslāņu audzes)

Pamatojums: vertikālā, horizontālā un vecuma struktūra ir meža bioloģiskās daudzveidības atslēga. Bez cilvēka iejaukšanās audzēs ir vērojamas lielas vecuma atšķirības, un viena vecuma audzes ir reti sastopamas. Audzes ir dažādā garumā. Bioloģiskā daudzveidība, īpaši putnu un tauriņu lielā pārbagātība, var palielināties līdz ar slāņu skaitu. Tomēr, lai gan šis ir labs meža dabiskuma prognozētājs, tas neattiecas uz katru pirmatnējā vai vecā mežu struktūru.

C4 - Briedums:

I 6 - Vecuma klase

I 7 - Atmirušās koksnes apjoms/veids (stāvoša vai guļoša atmirusī koksne)

I 8 - Ļoti lielu koku skaits²⁰

Pamatojums: dabisku mežu bieži raksturo liels stāvošas koksnes apjoms, un galvenokārt vecu koku klātbūtne (vairāk nekā puse no sugas dzīves ilguma noteiktā vidē) un ievērojama daļa ļoti lielu koku. Šie koki, kas laika gaitā kļūst stabili biotopi, atzinīgi novērtē bioloģisko daudzveidību. Turklāt atmirusī koksne ir sastopama diezgan lielā daudzumā: vismaz 40 m³/ha un līdz 200 m³/ha. Kopumā atmirušās koksnes apjoms mērena klimata dabiskajos mežos svārstās no 10 līdz 30% no kopējā koksnes biomasas apjoma. Tiek lēsts, ka vairāk nekā 25% sugu ir saistītas ar atmirušo koksni.

²⁰ ir atkarīgs no ekoloģiskā konteksta

C5 - Mikrodzīvotnes un sugu biotopi

I 9 - Mikrodzīvotnes, pamežs

I 10 - Indikatorsugas (augi, sēnes, dzīvnieki u.c.) - vairāku taksonu pieeja

Pamatojums: dabiskā mežā ir sastopamas daudzas faunas, sēņu un floras izmantotās mikrodzīvotnes uz dzīviem kokiem: epifītu, dobumu, atmirušās koksnes klātbūtne lapotnē u.c. Savvaļas dzīvniekiem interesējošo mikrodzīvotņu daudzveidība un pārpilnība ir atkarīga no koku brieduma.

C6 - Meža dabiskā dinamika (secības posmi un meža atjaunošanās pēc traucējuma stadijas).

I 11 - Dinamiskie procesi: meža atjaunošanās pēc traucējuma cikla secības un pabeigtības progresu pakāpe (atjaunošanās, augšana, nobriešana, novecošanās, lūšana)

I 12 - Dabisko traucējumu režīms

I 13 - Krāja (dzīvo koku apjoms)

Pamatojums: dabiskā mežā ir redzams viss meža atjaunošanās pēc traucējuma cikls (stādīšanas vai dabiskās atjaunošanās, augšanas, nobriešanas, novecošanas un noslēgumā lūšanas stadijas).

C7 - Nepārtrauktība telpā (savienojamība)

I 14 -Apjoms / platība (nepārtraukta meža platība)

Pamatojums: dabisku meža ainavu raksturo lieliska visu meža sugu telpiskā nepārtrauktība. Sugas dzīvo pietiekami lielās populācijās, lai neapdraudētu sugas nākotni, neatkarīgi no tā, vai tās ir saistītas ar mežu vai ar noteiktu mikrodzīvotni. Izņēmumus varētu pieļaut attiecībā uz nelielām vecām mežaudzēm ar augstu aizsardzības vērtību, kas saglabājušās traucētās meža ainavās.

C8 - Nepārtrauktība laikā

I 15 - meža seguma uzturēšana x gadus (nosakāma robežvērtība)

Pamatojums: tas attiecas uz meža platības uzturēšanu laika gaitā neatkarīgi no audzes brieduma vai pārvaldības sistēmas. Tas atšķir senos mežus, kas gadsimtiem ilgi ir bijuši apmežoti, no neseniem mežiem (tos sauc arī par mežiem pēc

lauksaimniecības), kas rodas spontānas vai cilvēka izraisītas bijušās lauksaimniecības zemes atjaunošanas rezultātā. Robežvērtības datums, pēc kura mežs var tikt uzskatīts par senu, dažādās valstīs atšķiras, jo bieži vien ir sarežģīta zemes izmantošanas vēsture un trūkst uzticamu vēstures zemes izmantošanas karšu vai citu avotu.

Daļa meža bioloģiskās daudzveidības, kas ir īpaši jutīga pret augsnes izmaiņām, ir cieši saistīta ar šo senatnīgo stāvokli. Tāpēc meža nepārtrauktība ir meža briedumu papildinošs faktors, lai noteiktu mežus ar augstu aizsardzības vērtību.